

El efectes de la crisi a Balears (XXII)

NOVES DADES, MATEIX EMPOBRIMENT

El número 43 de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** és una mena d'actualització de l'anterior d'aquesta sèrie dedicada als efectes de la crisi a Balears. Aquell número 24 (desembre 2013) el titularem "La societat dual que s'albira" i contenia les principals dades que proporcionava l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) elaborada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

Com a conseqüència d'una recent explotació d'aquesta ECV que ha realitzat l'IBESTAT (Institut d'Estadística de les Illes Balears) i que ha introduït importants canvis metodològics, ens obliga a tornar parar atenció a l'evolució de les taxes de risc de pobresa i/o exclusió social i de les carències materials de la població illenca. Els canvis metodològics són dos: Per una banda, s'han incorporat les noves xifres de població del Cens de l'any 2011 i, per l'altre, s'ha adoptat una nova metodologia que combina la informació recollida mitjançant enquesta personal amb la informació procedent de fitxers administratius, millorant així la fiabilitat de les dades obtingudes en relació als ingressos de les llars, o "rendes mitjanes". Val a dir que abans aquesta dada s'obtenia exclusivament mitjançant una enquesta.

Malauradament, aquestes noves dades no modifiquen el que és substancial de les conclusions que fa pràcticament un any plantejàvem, és a dir, hi ha noves dades (més actualitzades i amb major robustesa estadística) però se segueix detectant una greu dinàmica d'empobriment de les persones que albiren una societat cada pic més dual.

Dues consideracions per acabar aquesta presentació: La primera és que l'explotació que, per a Balears, ha fet l'IBESTAT és d'una considerable complexitat i inclou un gran volum d'informació. Amb l'objectiu de mantenir la vocació de flaix de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO**, en aquest número oferim una tria de les dades que ens han semblat més significatives i que, alhora, permeten tenir una visió general de les condicions de vida de les persones. Tanmateix no descartem que en pròximes entregues desenvolupem algun aspecte constret. La segona consideració final és que l'equip de la Fundació Gadeso ens donam per ben satisfets si hem aconseguit que el contingut sigui del vostre interès.

1. Introducció

En aquestes darreres setmanes, a més de l'actualització de les dades de l'ECV que hem comentat més amunt, s'han produït dos fets d'interès pel que fa a la diagnosi i abordament del procés d'empobriment que viu una gran part de la societat en el conjunt de l'Estat Espanyol i, per suposat, a les Illes Balears. Primer, es va presentar el VII Informe sobre exclusió i desenvolupament social a Espanya 2014, que elabora la Fundació FOESSA per a Càritas. Aquest informe posà de manifest que la pobresa (i el risc d'exclusió social) està cada pic més estesa, és més intensa, més crònica i, alhora, que la desigualtat revifa. Amb posterioritat a aquest informe d'abast d'arreu de l'Estat, es va presentar l'específic de les Illes Balears. En general, els indicadors illencs de carències materials i de risc de pobresa i/o exclusió social són pitjors que les dades mitjanes d'Espanya. Val a dir que els informes de FOESSA s'elaboren a partir de dades estadístiques oficials -com ara l'ECV que tractam en aquest *TEMES SOCIOECONÒMICS GADESOS*- i d'una enquesta pròpia (l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials). Per això alguns dels resultats d'aquesta fundació no coincideixen amb exactitud (tot i que sí que ho fan les tendències) amb les publicacions de l'INE. Hom podria dir que són fonts complementàries i que en el cas d'aquest "Informe sobre exclusió i desenvolupament social a les Illes Balears 2014" permet, entre altres coses rellevants, establir alguns perfils mitjans de l'exclusió social illenca.

En aquest sentit, l'any 2013 el perfil mitjà del Sustentador Principal en situació d'exclusió social era: home (57,6%), de 46,1 anys de mitjana, espanyol o de l'UE-15 (80%), amb estudis mitjans (33%), i aturat (34%), i d'aquests, el 67% són aturats de llarga durada. Per una altra banda, el perfil de llar en situació d'exclusió social era: ocupació mitjana de 2,6 persones, habitat per persones espanyoles o de l'UE-15 (78%), pobres (51%), d'aquestes un 24% en pobresa severa, amb baixa intensitat laboral (36,5%), situat en municipis entre 20.000 i 50.000 habitants (46%), i en barris degradats i/o marginals (23%).

L'altre fet d'interès és el "Pacte per a la Inclusió", signat el propassat 14 d'octubre per totes les forces polítiques parlamentàries i EAPN-Illes Balears (Xarxa per a la Inclusió Social) en el marc del Parlament de les Illes Balears. Els signants afirmen "que la crisi econòmica, les seves conseqüències i la seva gestió han accelerat la urgent necessitat d'un canvi de model d'inclusió social públic i privat, que s'adapti a les necessitats reals de la ciutadania de les nostres illes", amb l'objecte de "millorar les condicions de vida de les persones en situació de pobresa i exclusió social". Tant de bo que no quedi en una declaració retòrica.

En qualsevol cas sembla inversemblant revertir el procés d'empobriment i d'augment de l'exclusió, que dibuixen l'informe de FOESSA i l'ECV, sense canvis de prioritats en les polítiques econòmiques i pressupostàries. Dit en paraules de l'Informe sobre Desenvolupament Humà de 2014 de PNUD-ONU: "Per reduir les vulnerabilitats és necessari afirmar el missatge bàsic del desenvolupament humà: "les persones són el primer".

2. Les xifres més rellevants

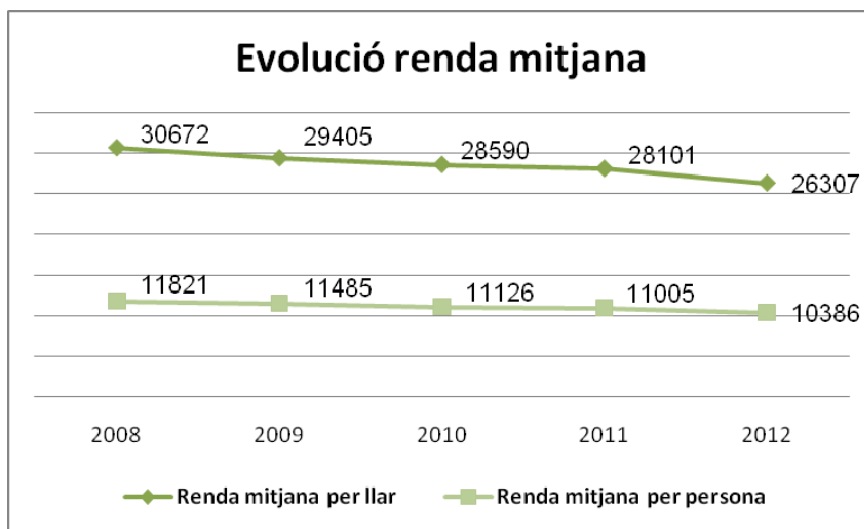
- ✓ En el quinquenni 2008-2012, la renda mitjana individual ha baixat un 12,1% i la de les llars en un 14,2 %.
- ✓ La quantitat d'ingressos a partir de la qual es calcula el llindar de risc de pobresa ha baixat un 11,5% des de 2009 a 2013.
- ✓ Malgrat que s'han endurit les condicions per considerar-se inclòs en aquesta situació, la taxa de risc pobresa de 2013 es situà en un 19,8% (en 2009 era del 18,5%).
- ✓ La taxa AROPE (que, seguint els criteris de l'oficina d'estadística de la UE Eurostat, incorpora altres factors de carència material, a més d'ingressos que no superin el llindar de pobresa) se situà en el 27,8% en 2013 (un 3,1% més que en 2009).
- ✓ El creixement de la diferència entre la Taxa de Pobresa i la Taxa AROPE s'ha disparat a favor de la segona en els darrers quatre anys, coincidint amb l'estirabot del nombre de treballadors i treballadores pobres. Aquesta diferència s'ha situat en un 8% l'any 2013.
- ✓ En el període 2009-2013 hi ha un major creixement de la Taxa AROPE femenina (+ 3,9%) en relació a la masculina (2,4%).
- ✓ En 2013 un 33,5% de persones illenques arribà a fi de mes amb dificultats, mentre que l'11,5% no té dificultats per acabar el mes. En el sexenni 2008-2013, les primeres han augmentat un 5,3% i les segones han baixat un 1,3%.
- ✓ El percentatge de persones que no tenen capacitat per fer front a despeses imprevistes s'ha enfilat en 2013 fins a un 42,9%.
- ✓ El percentatge de persones que no poden menjar carn, pollastre o peix almenys cada dos dies, assolí un valor màxim del 7,5% en 2012. Entorn del 4% segueixen en aquesta situació.
- ✓ En el darrer quinquenni els percentatges de persones que no podien mantenir l'habitatge en una temperatura adequada ha oscil·lat entre el 16,8% de 2011 i el 5,7% de 2010. La darrera informació (2013) situa aquest percentatge en un preocupant 10,7%.

- ✓ En 2013 s'ha registrat el percentatge més elevat (18,8%) des de 2009 de persones amb dificultats per fer els pagaments de despeses relacionats amb l'habitatge principal amb puntualitat.
- ✓ En 2013 un 5,3% de persones il·lenques no podien fer front a les despeses per tenir a disposició un automòbil.
- ✓ El 48,% de la població de Balears no podia, l'any 2013, permetre's tenir ni tan sols una setmana de vacances a l'any.

3. Els ingressos mitjans

Una dada fonamental per contextualitzar l'evolució del risc d'exclusió social o de pobresa és la d'ingressos mitjans que han tingut les persones i les llars. Al gràfic 1 es pot observar com al període 2008-2012 la renda mitjana individual ha baixat un 12,1%, i la de les llars ho ha fet en un 14,2 %.

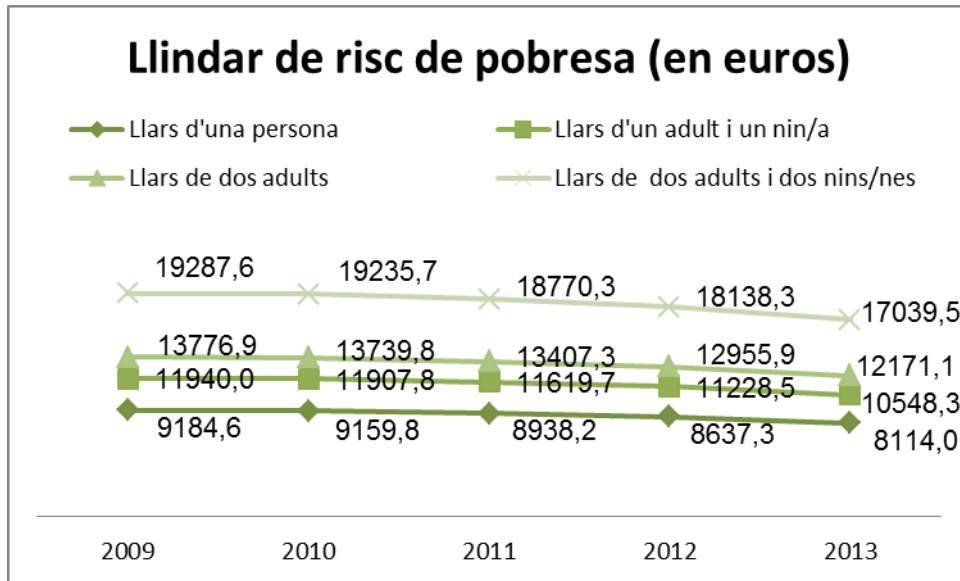
Gràfic 1

4. El llindar de la pobresa

Aquesta és la qüestió clau per entendre millor de què parlem al referir-nos a la taxa de risc de pobresa. Aquest llindar es calcula per a cada any a partir de la distribució dels ingressos de l'any anterior i, seguint els criteris d'Eurostat, es fixa en el 60% de la mitjana dels ingressos personals i de les llars. La seva evolució pel que fa a les llars, i amb els nous criteris aplicats per l'IBESTAT, és la següent:

Gràfic 2

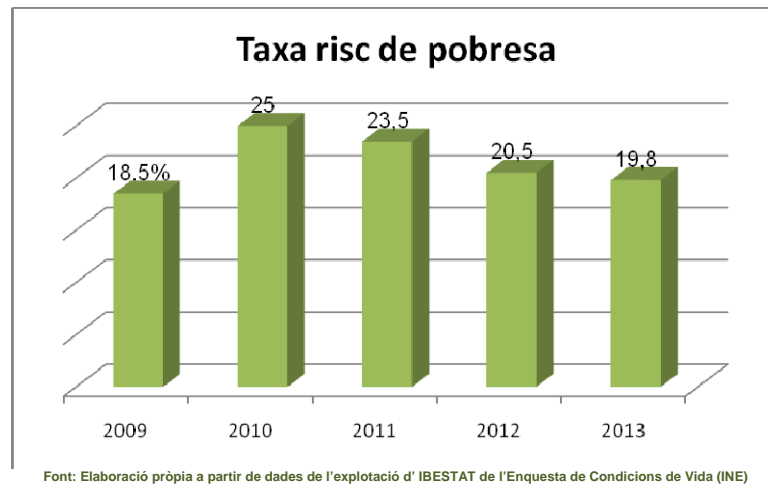
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'exploració d'IBESTAT de l'Enquesta de Condicions de Vida (INE)

S'ha d'advertir que la forma de calcular aquest llindar suposa que, en disminuir els ingressos de la població, també disminueix el llindar de risc de pobresa, de tal manera que, en el quinquenni analitzat aquest indicador ha baixat un 11,5%. Això ens està indicant que s'està en risc de pobresa o d'exclusió social a partir d'una quantitat cada vegada menor d'ingressos. La qual cosa, tenint en compte la baixada d'ingressos, la inflació dels preus dels productes i serveis bàsics i la implantació de taxes i copagaments, vol dir que la pobresa és extrema, que les persones en risc d'exclusió pateixen una major precarietat vital.

5. La taxa de risc de pobresa

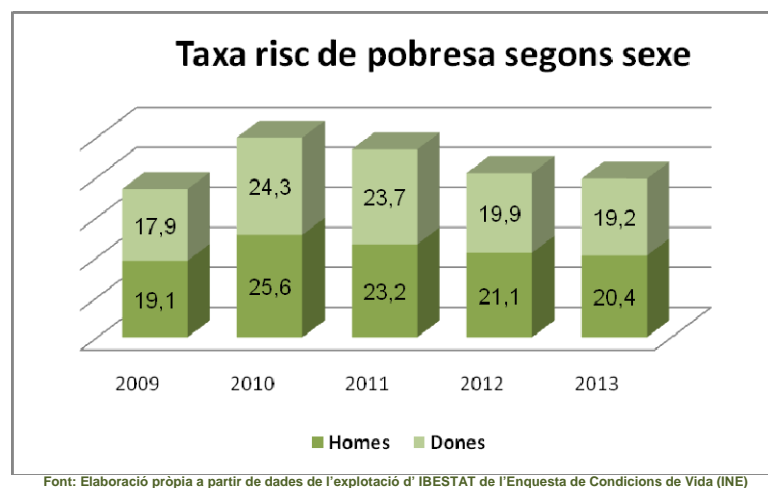
Observem ara com ha evolucionat el percentatge de persones il·lenques (sigui quina sigui la composició de la llar) amb ingressos per davall del llindar de pobresa, comentat a l'apartat anterior. Al gràfic 3 se pot observar que aquesta taxa té, des de l'any 2010, una tendència a la baixa en paral·lel a la baixada de la quantitat que determina el llindar de la pobresa. La conclusió sembla obvia: El moderat descens del percentatge de persones en risc de pobresa va acompanyar d'una situació de precarietat social més extrema, és a dir, són més pobres.

Gràfic 3

Pel que fa a la taxa de pobresa segons sexe, l'observació del gràfic 4 ens permet concloure que la bretxa per sexe es manté gairebé inalterable.

Gràfic 4

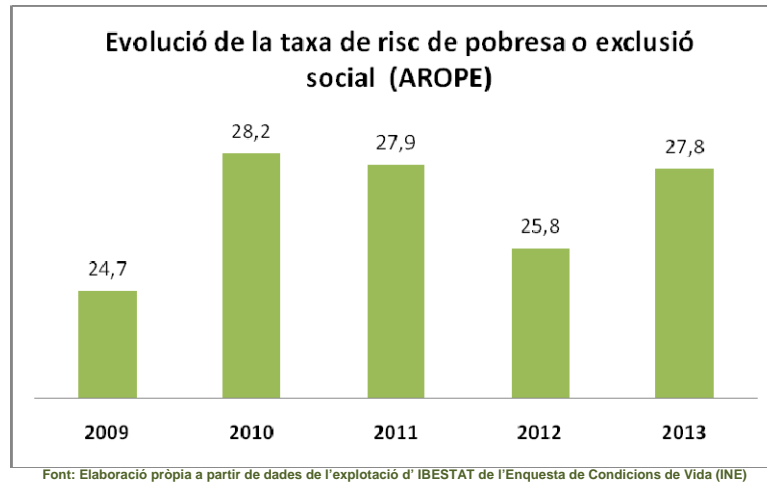

Un altre indicador de pobresa és el que la Unió Europea ha definit a l'Estratègia Europea 2020. Aquesta taxa anomenada AROPE incorpora altres factors de carència material, a més del fet que els ingressos que no superin el llindar de pobresa. Així, la UE considera com a població en risc de pobresa o d'exclusió social aquella que està en alguna d'aquestes situacions: a) En risc de pobresa (apartat anterior). b) En situació de carència material severa (no poder fer front almenys a quatre situacions d'una llista de 9¹). I c) En llars sense ocupació o amb baixa intensitat de l'ocupació (llars en les quals els seus membres en edat de treballar ho van fer menys del 20% del total del seu potencial de treball durant l'any de referència). És, per tant un indicador, molt més robust que l'anterior.

¹ 1) No tenir retards en el pagament del lloguer, hipoteca, rebuts relacionats amb l'habitatge o compres a terminis. 2) Mantenir l'habitatge amb una temperatura adequada durant els mesos freds. 3) Fer front a despeses imprevistes. 4) Un menjar de carn, pollastre o peix cada dos dies. 5) Anar de vacances fora de casa, almenys una setmana a l'any. 6) Tenir un cotxe. 7) Tenir una rentadora. 8) Tenir una televisió a color. 9) Tenir un telèfon.

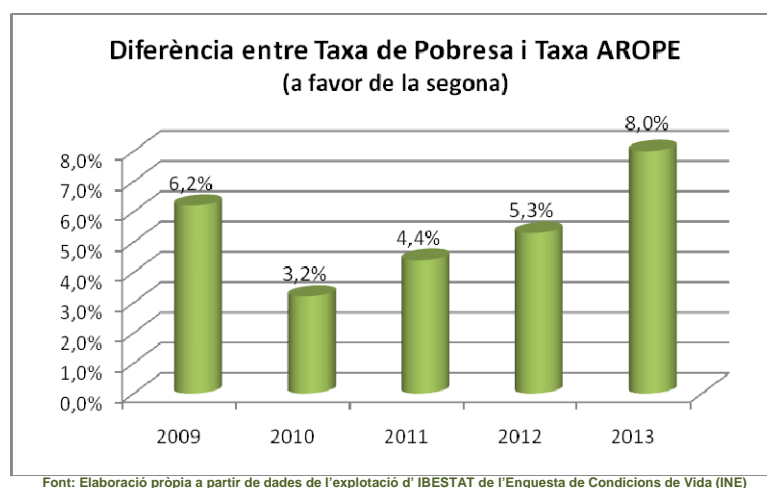
L'evolució d'aquest indicador per a Balears ha estat la següent:

Gràfic 5

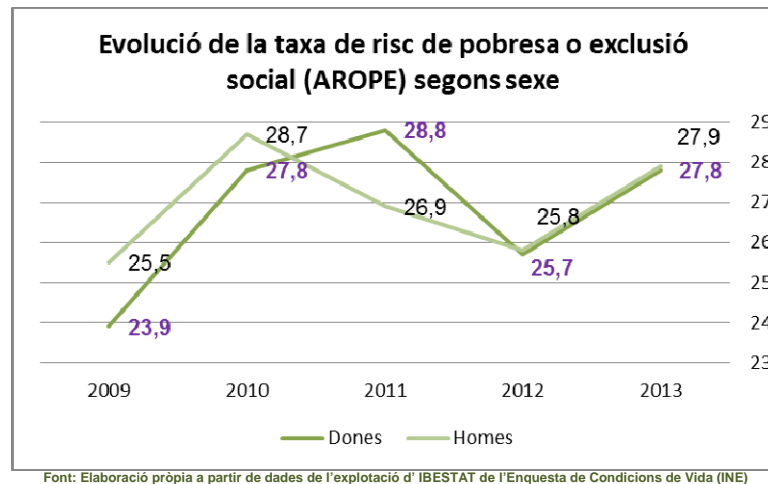
Val a dir que, els components relacionats amb la quantitat i qualitat de l'ocupació probablement són la causa que fa que aquesta taxa sigui sempre superior a la presentada anteriorment. El deteriorament d'un mercat laboral extraordinàriament estacional i precari com el de les Balears és, amb tota seguretat, la causa principal que la diferència entre taxa de pobresa (calculada únicament basant-se en les persones que no arriben al llindar de la pobresa) i la taxa AROPE (calculada de forma molt més polièdrica tal com hem explicat abans), sigui la que reflexa el gràfic 6. El creixement de la diferència a favor de la taxa AROPE s'ha disparat en els darrers quatre anys coincidint amb l'estirabot del nombre de treballadors i treballadores pobres. Aquesta diferència s'ha enfilat al 8% l'any 2013.

Gràfic 6

La baixa intensitat de l'ocupació és també allò que explica de manera més versemblant que en el període 2009-2013 hi hagi una major evolució de la Taxa AROPE femenina (+ 3,9%) que de la masculina (2,4%). Vegeu el gràfic 7.

Gràfic 7

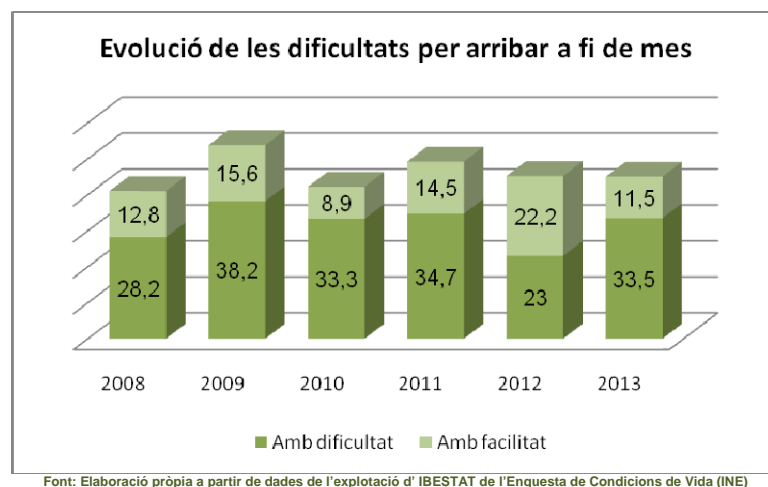

6. Les dificultats econòmiques: Estat de les carències materials de les persones

El conjunt de gràfics d'aquest apartat configuren el que en podríem dir l'estat de les carències materials de la societat de les Illes Balears a la llum de les actualitzacions estadístiques de l'IBESTAT.

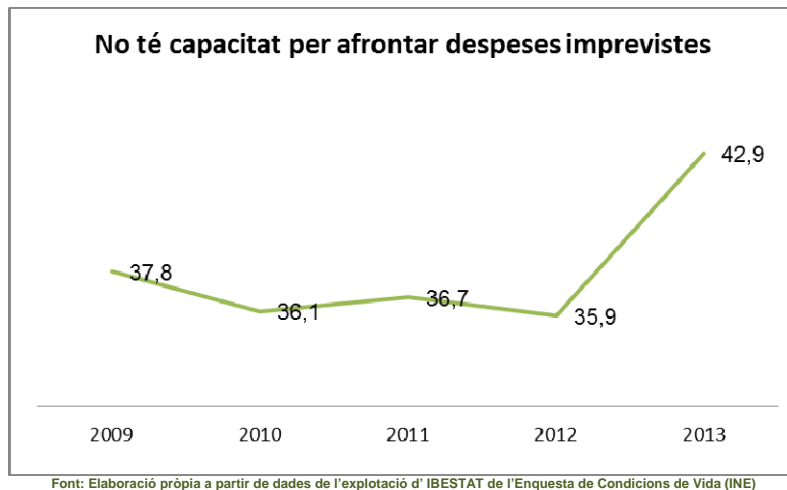
1.- Tot i la reducció dels pressupostos individuals i familiars i, per tant la minva de compromisos de pagaments a termini, encara hi ha un considerable percentatge de persones amb dificultats i moltes dificultats per arribar a fi de mes: L'any 2013 un 33,5% arriba a fi de mes amb dificultats, mentre que l'11,5% no té dificultats per acabar el mes. En el sexenni 2008-2013, els primers han augmentat un 5,3% i els segons han baixat un 1,3%.

Gràfic 8

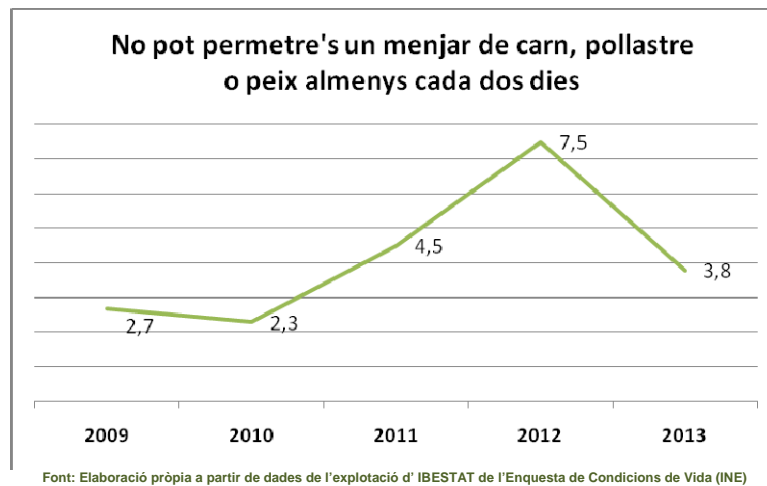
2.- El gràfic 9 ens mostra l'espectacular estirabot del percentatge de persones que no tenen capacitat per fer front a despeses imprevistes, que s'ha enfilat fins a un 42,9%. Val a dir que la implantació de taxes i copagaments agreuja encara més aquesta realitat.

Gràfic 9

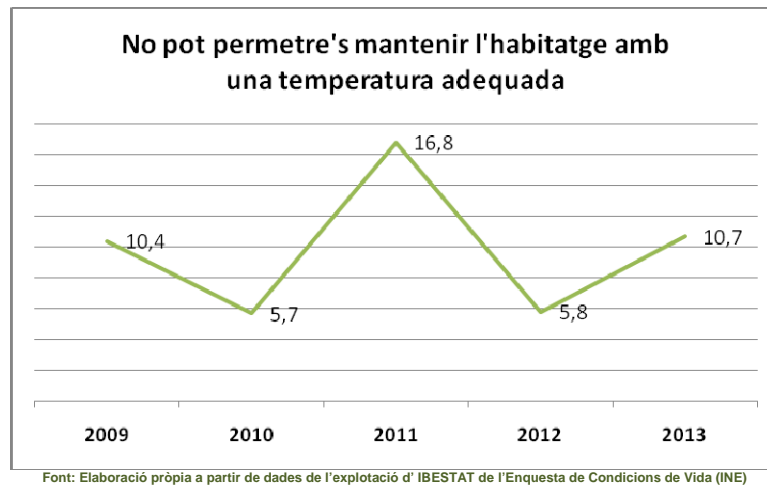
3.- L'evolució del percentatge de persones amb la carència nutritiva de no poder menjar carn, pollastre o peix almenys cada dos dies assolí un valor prou important del 7,5% l'any 2012. Sembla que des de llavors la tendència és a la baixa. Amb tot, s'ha de posar en relleu que entorn del 4% segueixen en aquesta situació de carència nutritiva, que cobra especial importància per la seva associació amb la problemàtica de la malnutrició infantil.

Gràfic 10

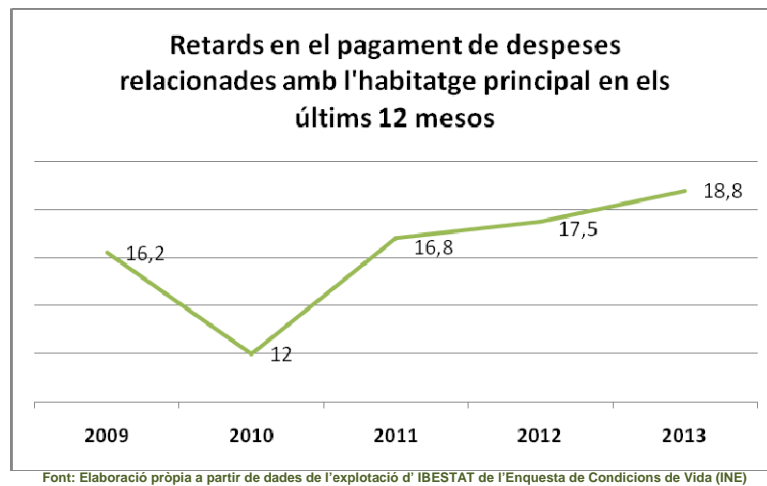
4.- El gràfic 11, tot i que presenta fortes oscil·lacions depenent molt de l'època de l'any en la que es fa l'enquesta, ens permet visualitzar l'existència de l'anomenada "pobresa energètica". Hi ha altres indicadors que ens permeten copsar millor aquest fenomen, com ara el nombre de rebuts d'electricitat i gas no pagats, o el nombre d'interrupcions de subministrament d'energia. No obstant això, no poden menystenir la informació que ens proporciona l'ECV: En el darrer quinquenni els percentatges de persones que no podien mantenir l'habitatge a una temperatura adequada ha oscil·lat entre el 16,8% de 2011 i el 5,7 de 2010. La darrera informació (2013) situa aquest percentatge en un preocupant 10,7%.

Gràfic 11

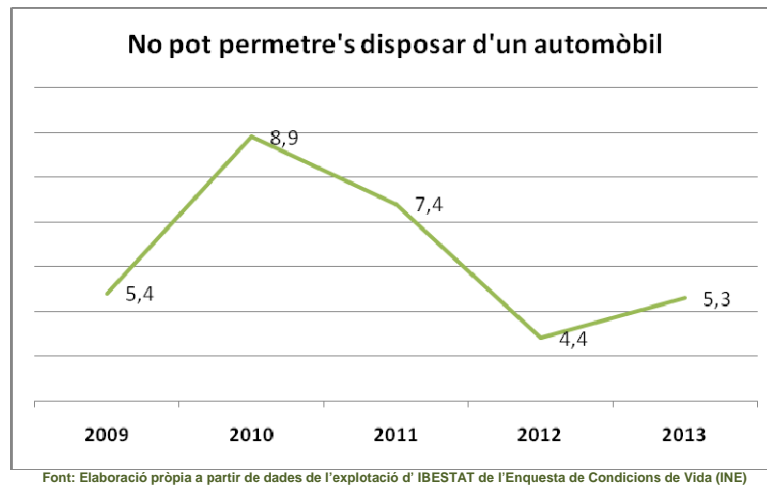
5.- Les persones que habiten a les Illes Balears tenen una creixent dificultat per fer amb puntualitat els pagaments de les despeses relacionats amb l'habitatge principal. És a dir, lluny d'amainar les dificultats de fer front a la hipoteca, el lloguer, o les despeses de la comunitat, aquestes revifien. Al gràfic 12 es pot observar que el darrer any del qual es té informació (2013) s'ha registrat el més elevat percentatge (18,8%) de persones amb dificultats d'aquest tipus des de 2009.

Gràfic 12

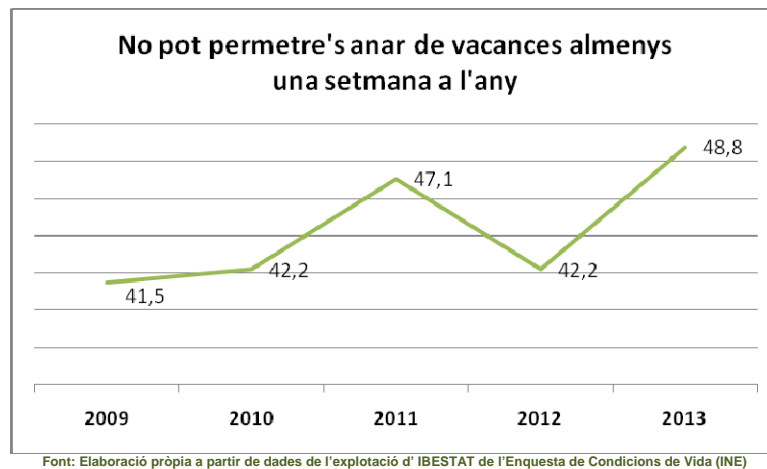
6.- El gràfic 13 reflecteix una evolució amb alts i baixos quant al percentatge de persones a les quals els resulta impossible fer front a les despeses de tenir a disposició un automòbil. Aquesta carència, que l'any 2013 afectava un 5,3% de persones il·lenques, es dona en un context de reducció dels transports col·lectius i de pujada dels seus preus.

Gràfic 13

7.- Per acabar, en el gràfic 14 podem observar com ha crescut el percentatge de persones que no poden permetre's tenir ni tan sols una setmana de vacances a l'any. L'any 2013 gairebé la meitat de la població de Balears (48,8%) no podia fer-ho. Val a dir que aquest percentatge ha crescut un 7,3% en el període 2009-2013.

Gràfic 14

7. Conclusions

⇒ Cal felicitar-nos com societat per disposar de productes estadístics com l'explotació que l' IBESTAT ha realitzat de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) i que ha motivat aquest número de TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO.

⇒ Des de la Fundació Gadeso (tant a aquesta publicació com al PANORAMA SOCIOLABORAL) hem parlat sovint de la necessitat de fer recompte dels danys causats per la crisi i les polítiques aplicades des de maig de 2010. Una vegada revisades les dades actualitzades de les condicions de vida de la ciutadania de les Illes Balears, reafirmam que no és desitjable una sortida de la crisi com la que s'albira, amb una dualització de la societat i unes classes mitjanes empobrides.

⇒ Reiteram que, en la nostra opinió, cal donar molta importància i rellevància política i social al fenomen de la pobresa i a les carències materials dels infants. No es pot perdre de vista que els problemes derivats d'una mal nutrició i de les insuficiències educatives poden condicionar el desenvolupament de Balears durant dècades.

⇒ És urgent retornar al mercat laboral la seva capacitat de ser subministrador de renda suficient per frenar l'augment de la pobresa laboral. Informes de l'Agència Tributaria espanyola senyalen que un terç de la població assalariada és "siscenteurista". Alhora s'ha d'augmentar la taxa de cobertura de la prestació de desocupació i posar en marxa polítiques d'inclusió social i de lluita contra la pobresa.

⇒ Tenint en compte que en aquests darrers anys s'ha prioritzat la contenció del dèficit públic de la CAIB, amb retallades en els serveis públics bàsics per a la millora de la cohesió social (a tall d'exemple, no s'ha desplegat amb tota la seva potencialitat la Llei 4/2009, d'11 de juny de serveis socials de les Illes Balears), seria desitjable que els pressuposts per l'any 2015 de les administracions d'àmbit autonòmic (CAIB, Consells i Ajuntaments) dotessin a aquestes de recursos suficients per a posar en marxa l'esmentat Pacte per a la Inclusió (que podeu consultar clicant [aquí](#)).